SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/4 (3) - 2023

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SP1342V3SI4Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/4 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Рахман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич –филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа октори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васила Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович –сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич –сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Аббасов Беҳзод Бахтиёрович
1946 – 1965 ЙИЛЛАРДА ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ИШЛАРИ ҲАМДА АҲОЛИНИ ЯНГИ ЎЗЛАШТИРИЛГАН ЕРЛАРГА КЎЧИРИШНИНГ БОШЛАНИШИ 10-21

Бабаджанов Хасан Бахтиёрович
ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ДАВРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ОЗИҚ-ОВҚАТ МАҲСУЛОТЛАРИ ТАЪМИНОТИДА ТОМОРҚА ХЎЖАЛИКЛАРИНИНГ ЎРНИ 22-27

Саидбобоева Гулзора Нематжоновна
ГОЭЛРО РЕЖАСИ ВА УНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ҲУДУДИДА АМАЛГА ОШИРИЛИШИ 28-36

Rasulov Ma'murjon Foziljonovich
OʻZBEKISTONDA XALQARO SAYYOHLIKNI RIVOJLANTIRISHDA MADANIY MEROS OBYEKTLARINING Oʻ RNI 37-42

Жиянбекова Шарофат Абдикахаровна
А.С. ПУШКИН НОМИДАГИ САМАРҚАНД ВИЛОЯТИ КУТУБХОНА МАРКАЗИНИНГ ТАШКИЛ ЭТИЛИШИ ВА ШАКЛЛАНИШИ ТАРИХИ 43-51

Esonov Ziyodbek Yuldashevich
FARGʻONA VODIYSI QORAQALPOQLARI HUNARMANDCHILIGI TARIXIDAN 52-58

Фарманова Гульнара Комилевна
ИЗ ИСТОРИИ ПЕРВЫХ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ РАБОТ И ИССЛЕДОВАНИЙ НА АФРАСИАБЕ 59-65

Turaev Sherzod Gulboy ugli
DESCRIPTION OF CHARACTERISTICS AND TYPES OF LIVESTOCK FARMING OF SURKHAN OASIS IN B.H. KARMISHEVA RESEARCH 66-71

Сотиболдиев Ғайратжон Отамирзаевич
ИНТЕРНЕТНИНГ ТАЪЛИМ ТИЗИМИГА КИРИБ КЕЛИШИ ТАРИХИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР 72-78

Rasulov Azizkhon Mukhamadqodirovich
ЎЗБЕКИСТОННИНГ МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИ ТАРИХИ МАНБАЛАРИНИНГ УМУМИЙ ТАВСИФИ 79-90

Абдуллажанова Нигорахон Турдалиевна
БЕРУНИЙ ВА ИБН СИНО ҲАЁТИ ВА ИЛМИЙ МЕРОСИ ТАРИХШУНОСЛИГИДАН 91-95

Дониёров Носиржон Абдухолиқ ўғли
ЎЗБЕК ТИЛИ ВА ИМЛО СИЁСАТИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР ТАРИХИДАН 96-102

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Юлдашев Обиддин, Махлиё Мамбетқулова
ИСЛОМИЙ СУҒУРТА (ТАКАФУЛ) ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 103-109

Фозилов Умид Закирович
БОШҚАРУВ ХОДИМЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ОҚИЛОНА БАҲОЛАШ ТАШКИЛОТ БОШҚАРУВ ТИЗИМИ САМАРАДОРЛИГИНИНГ АСОСИ 110-118

Shoyev Davronbek Axmadjonovich
BOSHQARISH SIFATINI OSHIRISHDA “MENEJMENT LABORATORIYASI”NI TASHKIL QILISHNING O‘RNI 119-125

Орзуқулова Зумрад Абдуҳолиқ қизи
ТРАНСПОРТ-ЛОГИСТИКА ХИЗМАТЛАРИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ИҚТИСОДИЙ МЕХАНИЗМЛАРИ 126-133

Djurakulov Shoxrux, Isaxonova Mohinur
O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOT VA UNI TAKOMILLASHTIRISH IMKONIYATLARI 134-139

Raxmatullayeva Feruza Azimovna, Sharobiddinov Ahrorbek Qosimjon o‘g‘li
YALPI HUDUDIY MAHSULOT SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI 140-146

Ёдгорова Шахноза Хайридиновна
ЎЗБЕКИСТОНДА ВА ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ТЎҚИМАЧИЛИК САНОАТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ТАЖРИБАЛАРИ 147-155

Qurbonov Ma’murjon G‘ayrat o‘g‘li
ASOSIY ISHLAB CHIQARISH KO‘RSATKICHLARINI TAKOMILLASHTIRISH USLUBIYATI 156-166

Nurullayev Hoshimjon Hamidovich
BUXORO VILOYATINING NOMODDIY-MADANIY MEROSONING O‘ZBEKISTON TURIZMI RIVOJLANISHIDAGI AHAMIYATI 167-172

Маматов Бахадир Сафаралиевич
РИВОЖЛАНГАН ВА РИВОЖЛАНАЁТГАН МАМЛАКАТЛАРНИНГ ПЕНСИЯ ТАЪМИНОТИ ТИЗИМИ ТАЖРИБАЛАРИ 173-188

Ғойипназаров Санжар Баходирович
ИНСОН КАПИТАЛИНИ РАҚАМЛИ РИВОЖЛАНТИРИШ ДРАЙВЕРЛАРИНИНГ ИНСТИТУЦИОНАЛ МОДЕЛИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 189-195

Садинов Азиз Зиядуллайевич
ЧИҚИНДИ МАҲСУЛОТЛАРИНИ ҚАЙТА ИШЛАШНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА ТЕХНОЛОГИК ЖАРАЁНЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 196-203

Қурбонова Рахима Жамшедовна, Мирзаева Ширин Нодировна, Хакимов Дамир
ИЖТИМОИЙ КАПИТАЛНИ ЎЛЧАШДА ИЖТИМОИЙ ТАРМОҚЛАР ВА ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ РОЛИ 204-216

Asamxodjayeva Shoira Shukurullayevna, Maxmudov Muxammadqodir Muzaffar o‘g‘li
YASHIL IQTISODIYOTNING MOHIYATI VA UNGA INVESTITSIYALARNI YO‘NALTIRISH ZARURIYATI 217-222

Исломов Алишер Бахтиёр ўғли
БУХГАЛТЕРИЯ АУТСОРСИНГ ХИЗМАТЛАРИНИ КЎРСАТИШДА ПРОФЕССИОНАЛЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ 223-229

Agzamova Nargiza Gapurovna
SPECIFICS OF ETHNOGRAPHIC TOURISM AND ETHNIC TOURISM IN UZBEKISTAN 230-237

Муродова Дилноза Чориевна
ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИНИ ТАРТИБГА СОЛИШ БЎЙИЧА ХОРИЖ ТАЖРИБАСИ ВА УНИНГ АМАЛИЙ АҲАМИЯТИ 238-245

Khodjaeva Shodiyabonu Abitdjanovna
QISHLOQ XO'JALIGIDA AGROMARKETING TIZIMINING AHAMIYATI VA UNING FUNKSIYALARI 246-250

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Нуруллаева Зулхумор Сидаматовна
МИЛЛИЙ ВА УМУМИНСОНИЙ МАДАНИЯТ ТИЗИМИДА МАҚОМ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ 251-259

Ibroximov Sarvar Mo'ydinjon o'g'li
IJTIMOIY-GUMANITAR VA MUTAXASSISLIK FANLARNI INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH ORQALI TALABALARDA FUQAROLIK POZITSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH 260-265

Yuldashev Ibroxim To'ychiyevich
MOVAROUNNAHR VA XUROSONDA MINIATYURA SAN'ATINING ADABIYOT BILAN O'ZARO UYG'UNLIGI VA G'OYAVIY ESTETIK VA AXLOQIY TASAVVURLARINING MUSHTARAKLIGI 266-271

Khamdamova Sitora Safarovna
MARKAZIY OSIYO XALQLARI TARIXIY TARAQQIYOTIDA KROSS-MADANIYATINING O'ZIGA XOSLIGI 272-277

Абдуллаев Джасур Абдиваит ўғли
ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ КЛАССИФИКАЦИИ КАЧЕСТВ СОВЕРШЕННОГО ЧЕЛОВЕКА 278-283

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Xasanov Akbarjon Abdurashidovich
O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA MILLIY KONSEPTOSFERANI VOQELANTIRUVCHI LINGVISTIK BIRLIKLAR BO'YICHA AMALGA OSHIRILGAN TADQIQOTLAR 284-292

Qurbonova Muharram Jurabekovna
XURSHID DAVRON SHE'RIYATINING TIL XUSUSIYATLARI 293-297

Сафарова Замира Рустамовна
ИНГЛИЗЧА ФРАЗЕОЛОГИЗМЛАР ТАРКИБИДАГИ ИНСОН НОМЛАРИНИНГ ЭТИМОЛОГИК ТАСНИФИ 298-304

Gubaydullin Artur Faridovich
THE NUANCES OF HUMOR TRANSLATION IN TERRY PRATCHETT'S 'GOOD OMENS' 305-313

Tuxtayeva Dildora Zokirovna, Baxtiyorova Malikabonu Shavkat qizi
ETEL LILIAN VOYNICHNING “SO‘NA” ASARIDA BOSH QAHRAMONLAR DINAMIKASI ... 314-318

Seytnazarova Injayim Erjanovna
TILEWBERGAN JUMAMURATOV ASARLARIDA UNDALMALARNING USLUBIY QO‘LLANILISHI ... 319-325

Асадова Дилбархон
ЎРХОН ПАМУҚНИНГ “ҚОРА КИТОБ” РОМАНИДА “ЎЗЛИКНИ ИЗЛАШ” МОТИВИ 326-342

Khusanov Eldor Davlat o‘g‘li
BUYUK BRITANIYA VA AMERIKA INGLIZ SHEVALARINING O’XSHASH VA FARQLI JIHATLARI ... 343-348

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Утемуратов Махмут Ажимуратович
ЖАМИЯТДА ҲУҚУҚИЙ ОНГ ВА ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТНИ ЮКСАЛТИРИШ – ҲУҚУҚИЙ ДЕМОКРАТИК ДАВЛАТ БАРПО ЭТИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ ... 349-355

Шымбергенова Улзада
ТЕРГОВ ҲАРАКАТЛАРИДА ВОЯГА ЕТМАНЛАРНИНГ ҲУҚУҚ ВА МАНФААТЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШДА ПЕДАГОГ (ПСИХОЛОГ)НИНГ РОЛИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ... 356-362

Полвонов Нажмиддин Аслиддинович
ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИДА МОЛ-МУЛКНИ МУСОДАРА ҚИЛИШ МАҚСАДИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ ТАҲЛИЛИ ... 363-372

Мирзаев Шухрат Шавкатович
КАТЕГОРИЯ «ДЕЙСТВИЕ ПРАВА»: ПОНЯТИЕ, СУЩНОСТЬ И ПРЕДЕЛЫ ... 373-382

Муҳаммадиев Сарвар Асқар ўғли
“ЖИНОЯТ НАТИЖАСИДА ЕТКАЗИЛГАН ЗАРАРНИ УНДИРИШДА РАҚАМЛАШТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ МАСАЛАЛАРИ” ... 383-392

Махмудов Суннат Азим ўғли
ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШ АСОСИ СИФАТИДА ЯРАШУВ ВА ХУСУСИЙ АЙБЛОВНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ ... 393-399

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Farrux Axmedov
XALQARO TAJRIBALAR ASOSIDA KURASHNI RIVOJLANTIRISH ... 400-409

Музафарова Саодат Хайдаровна
ЎРТА АСРЛАР ШАРҚ АЛЛОМАЛАРИ МАЪНАВИЙ МЕРОСИДА МУСИҚА ВА УНИНГ ЭСТЕТИК АҲАМИЯТИ ... 410-415

Xaydarova Iroda Nizomiddinovna
BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHILARI TALAFFUZINI TAKOMILLASHTIRISH NUQTAYI NAZARIDAN 2020-2021 O'QUV YILI FAN DASTURLARI VA MATERIALLARI TAHLILI ... 416-421

Шукурова Нафиса Алишеровна
ЗАМОНАВИЙ ВОЛЕЙБОЛГА ХОС ҲИМОЯ ҲАРАКАТЛАРИНИ МОДЕЛЛАШТИРИЛГАН ТАРТИБДА ШАКЛЛАНТИРИШ ... 422-427

Nigmanov Bori Botirovich
FUTBOLCHILARNI TAKTIK TAYYORLASHDA HARAKATLI O'YINLARNING AHAMIYATI ... 428-433

Муродова Дурдона Раимжон қизи
БЎЛАЖАК МУСИҚА ТАЪЛИМИ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ БАДИИЙ-ЭСТЕТИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯСИ ... 434-438

Axmedov Alisher Nosir o'g'li
ANSAMBL BILAN ISHLASH METODLARI VA TAMOYILLARI ... 439-447

Saparboyeva Dilshoda Sobir qizi
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA INSON QADRINI ULUG'LASH MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI ... 448-452

Mansurbekova Feruza Gayratovna
BOLALAR XORLARI BILAN ISHLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI ... 453-456

Xodjayev Bolta Qurbonovich, Xojiyeva Matluba Shukurovna
O'QITUVCHI MEHNATNI ILMIY ASOSDA TASHKIL ETISH YO'LLARI ... 457-465

Atamuratova Munira
O'ZBEK GURUHLARIDA INGLIZ TILINI XORIJIY TIL SIFATIDA O'QITISHDA MADANIY ASPEKTDAN FOYDALANISHGA OID ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA INTERFAOL METODLAR TAVSIFI ... 466-471

Нурилло Эминов
ХОРАЗМ ДОСТОНЛАРИНИНГ МОҲИР ИЖРОЧИСИ ОТАХОН МАТЁҚУБОВНИНГ ИЖОДИГА БИР НАЗАР ... 472-476

SCIENCE PROBLEMS.UZ

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари. -№ S/4 (3)-2023.
ISSN: 2181-1342 (Online)
https://scienceproblems.uz

07.00.00 – Тарих фанлари

Абдуллажанова Нигорахон Турдалиевна
Наманган муҳандислик қурилиш институти ўқитувчиси
Email: nigoraxon2019@gmail.com
Тел: +998 93 401 10 51
ORCID 0000-0002-5912-9373

БЕРУНИЙ ВА ИБН СИНО ҲАЁТИ ВА ИЛМИЙ МЕРОСИ ТАРИХШУНОСЛИГИДАН

Аннотация. Мақолада Беруний ва Ибн Синонинг ҳаёти ва илмий меросининг ўрганилиши тадқиқ этилган. Бунда асосий эътибор алломаларнинг ўзаро олиб борган ёзишмалари ва улар асосида олиб борилган тадқиқотлар баён қилинган. Мазкур ёзишмалар нафақат маҳаллий,балки жаҳон миқёсида ҳам аҳамиятга эга бўлганлиги кўрсатиб ўтилган.
Калит сўзлар. Абу Райҳон Беруний, Абу Али ибн Сино, фалсафа, ёзишмалар, Аристотель, тарих, тарихшунослик, таржима, илмий мерос.

Абадуллажанова Нигорахон Турдалиевна
Старший преподаватель
Наманганского инженерно-строительного института

ИЗ ИСТОРИОГРАФИИ ЖИЗНИ И НАУЧНОЙ НАСЛЕДИИ БЕРУНИ И БИН СИНА

Аннотация. В статье исследовано изучение жизни и научного наследия Беруни и Ибн Сино. При этом основное внимание уделено переписке ученых и исследованиям, проведенным на их основе. Данная переписка имеет значение не только на местном, но и на мировом уровне.
Ключевые слова. Абу Райхан Беруни, Абу Али ибн Сино, философия, переписка, Аристотель, история, историография, перевод, научное наследие.

Abdullajanova Nigoraxon Turdaliyevna
Senior teacher of Namangan engineering-construction institute

FROM THE HISTORIOGRAPHY OF LIFE AND SCIENTIFIC LEGACY OF BERUNI AND IBN SINO

Abstract. The article examined the life and scientific heritage of Beruni and Ibn Sino. At the same time, the main focus is on the correspondence of the scholars and the researches carried out on their basis. This correspondence matters not only at the local, but also at the world level.
Key words: Abu Rayhan Beruni, Abu Ali ibn Sino, philosophy, correspondence, Aristotle, history, historiography, translation, scientific heritage.

DOI: https://doi.org/10.47390/SP1342V3SI4Y2023N11

Абу Райҳон Беруний (973-1048) ва Абу Али ибн Сино (980-1037) Шарқ Уйғониш даврининг йирик намоёндалари ҳисобланади. Уларнинг ҳар бири қомусий олим

сифатида фан тарихида ўз ўрнига эга. Ҳар икккала аллома бир-бирига замондош бўлган, бири Хоразмда, иккинчиси Бухорода яшаган пайтида ҳам ўзаро илмий ёзишмалар олиб борган. Кейинчалик Урганчда Маъмун академияси ташкил этилгач, биргаликда илм билан шуғулланганлар (1005 йил). Ҳар иккала алломанинг ўзаро ҳамкорликда олиб борган ижоди самарали бўлганлиги шубҳасиз. Улар учрашгунига қадар олиб борган ёзишмаларнинг ўзиёқ фикримизни тасдиқлайди.

997-999 йилларда Беруний ва Ибн Сино ўртасида олиб борилган ёзишмалар фалсафа, физика, астрономия каби фан соҳаларида қандай қарашлар мавжуд бўлганлиги ҳақида муҳим манба ҳисобланади. Ҳозирга қадар алломаларнинг жами ўн саккизта саволга жавоблари етиб келган бўлиб, уларнинг ўнтаси Аристотелнинг "Осмон ҳақида китоб"и, саккизтаси "Физика" китоби юзасидан олиб борилган баҳслардир. Бу ёзишмаларниг ҳаммаси эмас, деган тахминлар ҳам бор, аммо ҳозирча топилмаган.

Ўзбекистонда мазкур ёзишмаларнинг ўрганилиши алломаларнинг юбилейи ўтказилиши билан боғлиқ. 1948 йилда Абу Райҳон Беруний вафотининг 900 йиллиги Собиқ Иттифоқ миқёсида кенг нишонланган. Шу муносабат билан алломанинг илмий меросини ўрганиш кўлами кенгайган. 1950 йилда "Беруний ва Ибн Синонинг савол-жавоблари" биринчи марта араб ва ўзбек, араб ва рус, ўзбек тилларида нашр этилди [1].

Шундан сўнг ёзишмаларни ўрганиш жараёни янада жадаллашган. 1957 йилда шарқшунос олим Ю.Н.Завадовский (1909-1979) "Материалы по истории прогрессивной общественно-философской мысли в Узбекистане" тўпламида ёзишмаларни рус тилига таржима қилиб нашр эттирган [2]. Мазкур таржима Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институтида сақланаётган 2385 рақамли қўлёзма асосида нашр этилган.

1973 йилда Беруний таваллудининг 1000 йиллиги жаҳон ва иттифоқ миқёсида кенг нишонланган. Шу муносабат билан икки аллома ўртасидаги ёзишмалар файласуф олим А.Шарипов томонидан тайёрланиб, қайта нашр этилди [3]. Савол-жавобларнинг ўзбек тилидаги нашри ҳам худди ўша йили С.Муталлибовнинг масъул муҳаррирлигида чоп этилган эди. Шу тариқа икки аллома ўртасида олиб борилган ёзишмалар ўзбек ва рус тилларида нашр этилди ва уларни ўрганиш кўлами ҳам кенгая бошлади.

1958 йилда нашр этилган олим Ф.Зикриллаевнинг мақоласи бу борадаги илк тадқиқотлардан биридир[4]. Унда муаллиф Абу Райҳон Беруний ва Абу Али ибн Сино ёзишмаларида физика элементлари ҳақида тўхталиб ўтган. Кейинчалик бу тадқиқот янада кенгайтирилиб 1973 йилдаги юбилей тўпламида нашр этилган [5]. Унда муаллифнинг икки аллома фаолиятига доир қизиқарли фикрларига дуч келамиз. Жумладан, физика соҳасида Беруний Ибн Синонинг биринчи устози бўлган. Ибн Сино ёшлигида Берунийга нисбатан физикани ёмон билганлигини улар ўртасидаги илмий мунозарада унинг жавобларидан ҳам яққол кўриш мумкин. Беруний унинг жавобларидан қаноатланмаган ва эътироз билдирган. Аллома ўз эътирозларида Ибн Синонинг жавоблари юзаки бўлиб, кузатиш ва тажрибаларга асосланмаганлигини изоҳлаб беради. Мазкур мунозарада 18 та савол-жавобдан Беруний Ибн Синонинг олтинчи ва саккизинчи саволларига берган жавобига эътироз билдирмайди. Иссиқлик ҳодисаларини Ибн Сино Берунийга нисбатан яхшироқ билган. Чунки у даврда кишининг психологик ҳолати ва физиологик хусусияти иссиқлик орқали изоҳланган. Ибн Сино тиббиёт илмининг султони бўлгани учун ҳам бу соҳада Берунийга ўз таъсирини ўтказа олган. Мақолада Беруний ва Ибн Синонинг физика соҳасидаги билим ва тажрибалари

уларнинг баҳслари ва асарлари асосида ривожланганлиги баён қилинган. Беруний Ибн Сино берган саволлари ва унинг жавобларига изҳор қилган эътирозлари орқали физик ҳодисаларнинг моҳиятини тўғри изоҳлаши билан бирга Ибн Синонинг келажакдаги илмий тафаккурининг шаклланишига ҳам ўз таъсирини ўтказган. Бу икки олим орасидаги (ёшликдаги) илмий мунозара уларнинг кейинги ижодига нақадар ижобий таъсир кўрсатганлигини яққол кўриш мумкин. Улар ҳақиқатнинг онаси баҳс эканлигини билиб кўп олимлар билан ҳам савол-жавоблар қилганлар, ҳатто ўз асарларини ҳам савол-жавоб тариқасида ёзганлар. Масалан, Ибн Сино "Ишорат ва ташбиҳот", "Қурозаэ табииёт" асарлари, Берунийнинг эса "Китоб ат-тафҳим"и савол-жавоб услубида баён қилинган [5].

Абу Райҳон Берунийнинг фалсафий меросини тадқиқ этган олим А.Шарипов 1965 йилда "Беруний ва Ибн Сино ўртасидаги ёзишмаларнинг кам маълум бўлган саҳифалари" [6] номли мақоласини эълон қилган. Кейинчалик унинг "Беруний ва Ибн Синонинг фалсафий ёзишмалари" номли мақоласи ҳам чоп этилган [7].

Икки алломанинг мазкур ёзишмалари О.Файзуллаев, Р.Носиров каби олимларнинг ҳам тадқиқот объектига айланган. Улар томонидан эълон қилинган "Беруний ва Ибн Синонинг фалсафий баҳсида ҳаракатнинг қарама-қаршилиги масалалари"[8], "Беруний ва Ибн Синонинг фалсафий баҳсида ҳақиқат масалалари"[9], "Беруний ва Ибн Сино асарларида кузатув муаммоси" [11] номли мақолалар фикримизни тасдиқлайди.

Адабиётшунос олим академик А.Қаюмов эса ҳар икки файласуфнинг ҳаёт йўли ҳақида бадиий услубда ҳикоя қилувчи китоб яратган [10]. Унинг содда ва равон тили барча учун тушунарли бўлиб, илмий-оммабоп асарлар сирасига киради.

Беруний ва Ибн Синонинг ёзишмалари хорижий тадқиқотчилар учун ҳам қизиқиш уйғотган. 1974 йилда Туркияда ёзишмаларнинг арабча матни нашр этилган. 1995 йилда Малайзияда арабча матн, инглиз тилидаги таржима инглиз ва форс тилидаги сўзбоши билан нашр этилган [12]. Таржимонлар Саид Ҳусайн Наср ва Маҳди Мохагеш бўлиб, мазкур таржимадан сўнг янги тадқиқотлар эълон қилинган. 2003 йилда Б.Рафиқ ва М.Иқболнинг янги таржимаси (фақат инглиз тилида) нашр этилган. [13, 14]. Демак, хорижда ҳам икки алломанинг илмий мероси, хусусан, ёзишмаларига қизиқиш катта. Фикримизни тадқиқотчи олим Ф.Старнинг қуйидаги фикрлари ҳам тасдиқлайди: "Милоднинг 998 йилида бир-биридан 200 миль [322 км, – таржимон] узоқликда, ҳозирги Ўзбекистон ва Туркманистон ҳудудларида истиқомат қилувчи икки йигит ўзаро ёзишмага киришди. XXI аср лабораторияларида қўлланиладиган сўз тортишуви билан улар бугунги кунда ҳам ўз долзарблигини йўқотмаган 18 масала борасида мунозара олиб бордилар. Юлдузлар орасида қуёш тизимига ўхшаш ўзга тизимлар ҳам мавжудми ёки биз бу коинотда танҳомизми, дея савол қўйишарди улар. Европада мазкур масала кейинги 500 йил ичида очиқ қолди, бироқ бу икки йигитга биз коинотда ёлғиз эмаслигимиз равшан эди. Улар яна – ер бир бутун (яхлит) ва тугал шаклда яратилганми ёки у вақт мобайнида эволюцион тарзда тараққий этганми, деган саволлар билан машғул бўлдилар. Ёш олимлар шундай хулосага келишди: вақт давомий, унинг на боши ва на охири бор. Бошқача айтганда, улар яратилганлик назарияси (креационизм)ни рад этиб, эволюцион геологияни ва ҳаттоки, дарвинизм асосларини Дарвиндан қарийб минг йил олдинроқ илгари суришди. Холбуки, бу каби қарашларнинг барчаси ҳам ислом, ҳам ўрта асрлар насроний динида бидъат саналган" [15].

2023 йил 4 май куни Хива шаҳрида “Беруний ва Ибн Сино – Иккинчи минг йилликнинг тақдирини ўзгартирган даҳолар: Маъмун академиясининг жаҳон фани тараққиётида тутган ўрни” мавзусида халқаро конференция бўлиб ўтди. Унда икки аллома ва уларнинг биргаликдаги фаолияти ҳақида юздан ортиқ илмий мақолалар эълон қилинди. Конференция материаллари орасида профессор Б.Каримовнинг “Беруний ва Ибн Сино меросларининг жаҳон фани ривожига таъсири” мақоласида берилган хулосани келтириш ўринлидир: “Буюк мутафаккирларимиз мероси жаҳон илми ва маданияти тизимига кириб келиши тажрибаси бу жараёнда асарлар таржимасининг буюк аҳамиятини кўрсатади. XXI асрда кўп асарлар Европа локал цивилизациясининг илмий ва маданий тили бўлмиш лотин тилига таржима қилиниши роман ва герман халқларининг илмий ва маданий жиҳатдан равнақ топишига, Европа цивилизацияси бошқа цивилизацияларга нисбатан устунлика эришишига олиб келди. Ҳар бир локал цивилизация XXI асрда жадал ривожланиб катта ютуқларга эришиш учун ўзининг ўрталаштирилган тилини яратиб, локал цивилизацион ва умумжаҳон аҳамиятига эга бўлган информацияни ушбу тилда жамласа инсоният ижобий конструктив ривожга эришар эди. Чунки XXI аср жаҳон цивилизацияси миқёсида информацион аср бўлади. Буюк мутафаккирларимизнинг илмий меросини жаҳон фанининг ривожланиши ўрганиш, замонавий цивилизация фани ва таълим соҳасининг муваффақиятли ривожи учун муҳим аҳамият касб этади [16]”.

Конференция материаллари орасида ҳар икки алломанинг ҳаёти ва ижодига оид қатор янги маълумотлар ўрин олган. Жумладан, “Вклад Бируни и Ибн Сина в формировании местной архитектуры” дем номланган мақолада Маъмун академияси алломаарининг мазкур давр архитектураси ривожига қўган ҳиссаси баён қилинган [17].

Беруний ва Ибн Сино каби икки буюк даҳонинг биргина ёзишмалари фан тарихида юқори ўринда туриши кўриниб турибди. Агар уларнинг бизгача ҳали етиб келмаган ёзишмалари фанга маълум бўлса, ўйлаймизки, шарқшунослик соҳаси ажойиб топилмалар билан бойиган бўлар эди.

Юқоридагилардан келиб чиқиб айтиш мумкинки, Абу Райҳон Беруний ва Абу Али Ибн Синонинг ҳаёти ва илмий меросини тадқиқ этиш фан оламига янги йўналишларни олиб келади. Ёзишмаларнинг барчаси бизгача етиб келмаганлиги уларни топиш ва аниқлаш вазифасини қўяди. Шунингдек, Урганчдаги академияда Беруний ва Ибн Синонинг умумий фаолиятига доир маълумотлар ҳам деярли йўқ. Уларни аниқлаштиришга ёрдам берадиган манбаларни топиш ҳам шу каби вазифалар қаторига киради. Хорижда ёзишмаларнинг қандай нуқтаи назардан ўрганилганлигини аниқлаштириш эса фанимизга янгича, методологик ёндашувларни олиб киради.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Беруний ва Ибн Синонинг савол-жавоблари. Тошкент., 1950. Араб ва ўзбек тилида. 68 бет. Араб ва рус тилида. 68 бет. Ўзбек тилида. 34 бет.
2. Материалы по истории прогрессивной общественно-философской мысли в Узбекистане. –Ташкент.: Издательство АН Уз ССР, 1957. С.70-109.
3. Беруни и Ибн Сина. Переписка / Отв. ред. И.М. Муминов. Ташкент: Фан, 1973. 36 с.

4. Зикриллаев Ф. Элементы физики переписке Беруни Ибн Синой/ Известия АН РУз, серия физико-математических наук. 1958. №1. С.89-91.
5. Зикриллаев Ф. Баъзи физик ҳодисалар ҳақида Беруний ва Ибн Синонинг фикрлари/ Беруний туғилган кунининг 1000 йиллигига бағишланган тўплам. –Тошкент.: Фан, 1973. Б.170-178.
6. Шарипов А. Малоизвестные страницы переписки между Беруни и Ибн Синой// Общественные науки ва Узбекистане. 1965. №11. С.28-31.
7. Шарипов А.Д. Философская переписка Беруни и Ибн Сины// Вопросы философии. 1978. №10. С.25-27.
8. Файзуллаев А.Ф. Вопросы противоречивости движения в философской дискуссии Бируни и Ибн Сины// Общественные науки ва Узбекистане. 1968. №10. С.32-34.
9. Файзуллаев А.Ф., Насыров Р.Н. Вопросы истины в философской дискуссии Бируни и Ибн Сины// Общественные науки ва Узбекистане. 1970. №6. С.18-23.
10. Қаюмов А. Абу Райҳон Беруний. Абу Али Ибн Сино. –Тошкент.: Ёш гвардия, 1987. 240 б.
11. Носиров Р.Н. Беруний ва Ибн Сино асарларида кузатув муаммоси// Ўзбекистонда ижтимоий фанлар. 2003. №1-2. Б.53-60.
12. Kitab Al- As'ilah Wa'l - Ajwibah (Questions and Answers) Including the further answers of Al- Buruni and Al-Ma'sumi's Defence of Ibn Sina. Edited with English and Persian introductions by Seyyed Hossein Nasr and Mehdi Mohaghesh. Hardback. 120 Pages Publisher : International Institute of Islamic Thought and Civilization (ISTAC), Kuala Lumpur, Malaysia. 1995. 120 p. https://kitaabun.com/shopping3/asilah-ajwibah-biruni-sina-arabic-edited-p-6197.html
13. The Mediaval Arabic era: Ibn Sina – Al-Biruni. Correspondence. Translated by Rafik Berjak. Center for Islam and science. 2005. 32 p. https://www.academia.edu/30512389/The_Medieval_Arabic_Era_Ibn_Sina_Al_Biruni_Correspondence
14. Berjak, R., & Iqbal, M. (2003). IBN Sina-Al-Biruni correspondence. Islam & Science, 1(1), 91. https://link.gale.com/apps/doc/A119627460/AONE?u=anon~9f27a12e&sid=googleScholar&xid=2f4f85de
15. Фредерик Стар. Марказий Осиёнинг янгитдан кашф этилиши (2009). https://ziyouz.uz/matbuot/hozirgi-davr-matbuoti/frederik-starr-markaziy-osiyoning-yangitdan-kashf-etilishi-2009/
16. Каримов Б. Беруний ва Ибн Сино меросларининг жаҳон фани ривожига таъсири / “Беруний ва Ибн Сино – Иккинчи минг йилликнинг тақдирини ўзгартирган даҳолар: Маъмун академиясининг жаҳон фани тараққиётида тутган ўрни” мавзусидаги халқаро конференция материаллари. Хива – 2023. Б.106-109.
17. Жамалов А.П., Саъдуллаев Р.И. Вклад Бируни и Ибн Сина в формировании местной архитектури/“Беруний ва Ибн Сино – Иккинчи минг йилликнинг тақдирини ўзгартирган даҳолар: Маъмун академиясининг жаҳон фани тараққиётида тутган ўрни” мавзусидаги халқаро конференция материаллари. Хива – 2023. Б.17-21.

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SP1342V3SI4Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/4 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).